
SPOLNOST, BRAK, EMANCIPACIJA ŽENE I HOMOSEKSUALNOST
U POVIJESTI, KNJIŽEVNOSTI I FILOZOFIJI

Ivan Pederin, Zadar

UDK: 176(091)

241 : 613.88

Pregledni članak

Primljeno 11/2002.

Sažetak

Ovaj rad je pregled spolnih običaja i braka u širokom povijesnom i antropološkom okviru; bavi se i različitim shvaćanjem spolnosti i položaja žene u braku i društvu, te pojmom braka pri čemu se naziru dvije skupine shvaćanja: zapadna, koja obseže Europu i Bliski istok, i dalekoistočna. Posebna pozornost posvećuje se ljevici i njezinim shvaćanjima braka i emancipacije žene, koja se slično kao i homoseksualizam opisuje kao oblik opozicije europskome konzervativizmu i etatizmu XIX. stoljeća s lijevih polazišta.

Spolnost je obilježje zajedničko čovjeku i životinji; čovjek općenito ima mnogo zajedničkog sa životinjama, toliko da je u naturalizmu pod Darwinovim utjecajem prevladalo uvjerenje da je čovjek životinja i da kao takva predstavlja vrhunac razvitka. Tu je darvinizam sukladan kršćanstvu jer je prema judeokršćanskim i muslimanskim učenjima čovjek vrhunac stvaranja; razlika je u tome što je čovjek u kršćanstvu i dijete Božje, što kod Darwina nije. U tome se Darwin i Biblija razlikuju od animizma, jer je u animističkom doživljaju svijeta čovjek ravan životinji koja, kao i on, ima besmrtnu dušu.

Kad pokušamo utvrđivati razliku između čovjeka i životinje zapadnemo u teškoće. Upitamo li nekoga po čemu se čovjek razlikuje od životinje slijedi dulje razmišljanje. Po inteligenciji. Čovjek je inteligentniji od životinje, ali svi znamo da psi, mačke, konji i druge životinje posjeduju inteligenciju, koja je doduše manja od naše, ali je ipak inteligencija. Marksisti smatraju da se čovjek razlikuje od životinje po uspravnom hodu, koji je njegove ruke oslobodio za rad. No, majmuni i medvjedi katkad hodaju uspravno, mravi i pčele rade, kao i ptice koje viju gnijezda. Čimpanze se služe oruđem, stave grančicu u termitnjak, izvuku je i pojedu termite koji su se na njoj skupili. Život plemena indijanskih lovaca u dolini rijeke Amazone malo se razlikuje od života čopora vukova. Jedni i drugi obilaze

krajolikom i love. Čovjek poznaje jezik, ali i životinje znaju načine pripćivanja. Kad kokot opazi jastreba, on će zakriještati tako da će sve kokoši odmah pobjeći u zaklon. Sveto pismo nas uči da čovjek ima besmrtnu dušu, ali nigdje ne kaže da je životinja nema. Animističke zajednice često štiju životinje kao bogove; u njihovim mitovima i bajkama životinje imaju odnos sa ženama i ljudima i rađaju s njima. Odnos između čovjeka i životinje vrlo je dubok, što se opaža osobito kod pasa, jer je pas prva životinja koju je čovjek pripitomio. O životinjama i odnosu ljudi prema životinjama u Svetom pismu nema riječi. Pa ipak, svi ljudi poznaju neku religiju, dok se kod životinja ne mogu zamijetiti nikakvi tragovi religije.¹

Moglo bi se reći da smo po spolnosti najbliži životinjama, ali se upravo ljudska spolnost jako razlikuje od životinjske; spolnost i uređenje spolnosti prvo je pitanje Mojsijeva zakonika. Čovjekov spolni nagon mnogo je jači od životinjskog. Kuja ili mačka tjeraju se dva puta godišnje i to traje nekoliko tjedana. Žena je raspoloživa bar 300 dana godišnje. Kod pasa i većine drugih životinja ženka se na prvi pogled malo razlikuje od mužjaka. Žena se od muškarca razlikuje na prvi pogled, čak i ako na sebi ima hlače i kaput. Kod životinja svrha spolnosti je jedna i isključiva - reprodukcija, kod čovjeka je to najmanje važno. Pritom postoji razlika između prapovijesne i ranopovijesne žene. Biblijske majke živjele su u strahu da će umrijeti bez djece, današnje žene žive u strahu da će ostati trudne.

Svako ljudsko društvo razlikuje bračnu i izvanbračnu spolnost i teško je reći koja je spolnost važnija. Kršćanski brak je životna zajednica i sakrament radi množenja, dakle posvećen je spolnosti, ali brak ima svoje društveno, političko i gospodarsko značenje. Brak je početak i osnova svakog zakona i karakterističan je upravo za monoteističke religije. Animističke zajednice obično ne poznaju braka, a ako ga poznaju, on je lako razvediv. U animističkoj Africi braka nema; rimsko društvo poznavalo je brak, ali je on bio lako razvediv i žena je prelazila iz ruke u ruku.

Mojsije, koji je, primivši Zakon od Gospodina, ustanovio brak, opisao je preljub kao grijeh što se kažnjava kamenovanjem. Zakon razlikuje preljub i predbračnu spolnost. Ova posljednja ne kažnjava se kamenovanjem, ali neoženjeni muškarac i neudana žena koji imaju odnos moraju se vjenčati. Predbračna spolnost dakle nije grijeh ako je u njoj sadržana namjera sklapanja braka i djece. To je

---

1 Ivan Pederin, *Qu'est-ce que la littérature?*, Dubrovnik, XII (2001), br. 1, str. 125-139.

prirodni put spolnosti. U spolnom odnosu muškarca i žene svijest se sužava, nestaje opreza u potpunom tjelesnom predavanju jedno drugome, a ako nestaje opreza, nastaje odanost koja raste. Je li svaka predbračna spolnost takva? Sigurno da nije jer postoji spolnost s namjerom uživanja i samo uživanja i takva spolnost bitno se razlikuje od bračne i predbračne spolnosti s namjerom sklapanja braka. Čovjek ili žena koji ulaze u spolni odnos isključivo s namjerom uživanja, a ne s namjerom sklapanja braka, imaju osjećaj nadmoći; žena sa svakim novim ljubavnikom postaje sve lukavija i sve gora, muškarac se osjeća sve nadmoćnijim, nitko mu nije ravan, jedno i drugo cinično se izražavaju o drugom spolu i spolnom odnosu, sve su dalje od Gospodina, sve više vole sadašnjicu, sve manje misle i mare za budućnost, uopće ne misle o zagrobnom životu. Uz bludnost ide proždrljivost, pijanstvo, pohlepa za novcem, općenito ljubav prema svemu materijalnom, uz zaboravljanje duhovnih vrijednosti. Takva spolnost sadrži i neke oblike ograničavanja odanosti i potpunog predanja drugome, ona ide protiv prirode spolnog odnosa, koji je napokon zato da se iz njega rodi potomstvo. Normalni i potpuni spolni odnos nije moguć ako muškarac za vrijeme odnosa misli o tome kako žena ne smije ostati trudna, kako će je uskoro napustiti ili o tome kako bi ga mogla kompromitirati, tražiti od njega novac, ucjenjivati ga i sl. To uvijek prati blud. Spolnost je najdublji doživljaj ljudskog postojanja, nastala je iz Istočnog grijeha, s kojim smo postali ljudi, točnije smrtni ljudi. Blud je napad na ovaj doživljaj života, on je najjasniji u pornografskoj literaturi. Pornografska literatura i slikarstvo izražavaju taj cinični odnos prema spolnosti.

Ovdje valja spomenuti i silovanje. Svrha silovanja nije tjelesno uživanje; silovatelj svoju žrtvu tuče, ponižava je i izvrgava ruglu, često je i ubije zato što se ona opire prisilnom odnosu ili je ubije nakon što ju je silovao. Nigdje se čovjeka ne može tako duboko udariti i poniziti kao u njegovoj spolnosti. Izvanbračna spolnost i preljub uzrokom su mnogih zala, ubojstava zbog ljubomore, krađa i pronevjera da bi se kupila nečija ljubav, ratova, kakav je primjerice bio trojanski rat, špijunskih afera i skandala, podvala.

Na drugoj strani, student koji ima odnos sa svojom prijateljicom ne može se s njom oženiti jer nema zaposlenja ni stana; kad završe studij traže zaposlenje, vjenčaju se, trude da steknu stan i dobiju djecu. Njihov odnos prema spolnosti sasvim je drugačiji. Muškarac se odnosi zaštitnički prema svojoj djevojci, poslije ženi, i djeci, razvija u sebi pojam oca; kao otac on u svojoj obitelji zastupa

samog Gospodina jer Gospodin je otac sviju nas. Takav muškarac moli se Gospodinu da mu pomogne da dobije djecu, da se učvrsti u životu i zanimanju da bi njegova obitelj mogla bolje živjeti. Žena osjeća privrženost prema svojemu mladiću, poslije mužu, odnosi se materinski prema djeci i mužu i u tom smislu ona se bliži Gospi, Bogomajci, uzoru svih majki. Obitelj je po svojoj biti kršćanska, ona naprosto ne može biti nešto drugo. Jasno je da spolni odnos bludnika, odnosno bludnice i muža, odnosno žene nije isto, sve ako je njegov tjelesni tijekom jednak.

SPOLNOST U POVIJESTI

Spolnost dakako ima svoju dugu povijest i prapovijest. Prvi trag čovjekovog odnosa prema spolnosti pruža nam arheologija. To je krug žena koje štuju divovsku kamenu figuru *phallosa*, simbola plodnosti. Odnos prema spolnosti isti je kao onaj koji susrećemo kod biblijskih majki - strah da će umrijeti neplodne i bez djece.

U antici je bio raspostranjen kult *phallosa*, kao i u Indiji. Imamo i podataka o spolnim običajima i navadama - *sexual manners*. U hrvatskom i mnogim drugim jezicima nema odgovarajuće riječi. Iz antike su sačuvani izvori koji nam svjedoče o običajima spolnog života u braku i izvan braka.

Herodot Halikarnašanin je u svojim *Historijama*² opisao običaj udaje u Babilonu. Jednom godišnje sve djevojke za udaju dođu u jedan obor. Muškarci dolaze i plaćaju kako bi dobili lijepe žene. Novac dobiju one ružne i donesu ga u miraz svojim siromašnim muževima. O udvaranju, slobodnoj odluci žena da izaberu muža u Herodota nema ni riječi. Svaka se žena međutim mora jednom u životu prostituirati u hramu boginje ljubavi. Ni jedna žena ne smije odbaciti novac koji takvom prostitucijom dobije, jer je to sveti novac. Bogate žene dolaze u hram s poslugom, ali većina žena sjedi pred hramom s krunom na glavi i čeka. Pišući o Egiptu, Herodot iz Halikarnasa opisuje faraona čiji je sin ubijen. Faraon je poslao kćer da se prostituira ne bi li od muškaraca koji budu s njom doznala tko je ubio njezina brata i ukrao njegov leš (gl. CXXI). Očito je da prostitucija nije smatrana sramotnim zanimanjem, ali se vezuje sa

---

2 Služio sam se s *Herodoti Historiarum*, Libri IX. editit Henr. Rudolph Dietsch editio altera curavit curamque emmendavit H. Kaltenberg, Lipsiae in aedibus B. G. Teubner, MCMXXI. str. 112-114, i glava 121.

špijunažom, slično kao i u Starom zavjetu, kad su Mojsijeve uhode našle utočište kod prostitutke Rahabe. U glavi CLXXXI. Herodot piše o faraonu Amasisu koji se oženio i nije mogao općiti sa ženom. Zaključio je da ga je ona učarala, pa joj je zaprijetio da će umrijeti groznom smrću; ona je otišla u hram boginje ljubavi i prinijela joj žrtve. Te večeri je faraon mogao. Spolnost je dakle pitanje magije i crne magije, a i u najranijim razdobljima pojavilo se pitanje impotencije muškaraca.

Kod Perzijanaca se opaža homoseksualizam. Ljudi se žene, ali imaju i veći broj prileznica; cijenjeni su ljudi s mnogo djece. Slično je i kod Likijaca, gdje međutim djeca dobivaju ime po majci, što upućuje na matrijarhat. Kod jednih i drugih djeca prileznica nisu društveno manje vrijedna.³ Homoseksualizam je prema Claudeu Lévy-Straussu posljedak poligamije i s time vezanog nedostatka žena. U južnoameričkom plemenu Nambikwara odnos dvaju muškaraca rođaka, koji bi jedan drugom mogli oženiti sestru, javan je, za razliku od heterospolnog odnosa, kad se oba partnera zavuku u grmlje, gdje ih nitko ne može vidjeti. Javni homoseksualni odnos, pred cijelim plemenom mogao bi biti prosvjed protiv nedostatka žena zbog poligamije.⁴

Cezar je u opisu Germana prikazao i njihov spolni život, u glavi XXI.⁵ Germani su u to doba bili lovci i ratnici, poljodjelstva nisu poznavali (glava XXII.), a čini se ni braka; do dvadesete godine ulazili su u spolne odnose i živjeli promiskuitetno, što nisu ni skrivali - *Intra annum vero vicissimum feminae notitiam habuisse in turpissimis habent rebus, cuius rei nulla est occultatio, quod et promiscue in fluminibus perluuntur...* Nešto mlađi Tacit opisao je matrijarhatu nalične bračne običaje kod Germana.⁶ Prema Tacitu, položaj žene u društvu bio je ugledan (glava VII.). Brak je postojao, ali žena nije nosila miraz mužu, nego muž ženi (glava XVIII.). Očito je da je žena bila glava obitelji. Preljub je bio rijedak.

Načitani rimski pisac Pomponius Mela iz Tingenterre u Španjolskoj, pokraj današnjeg Gibraltara, opisao je Sredozemlje

3 Ibid., str. 80, 98.

4 *Tristes Tropiques*, Penguin, 1973., str. 412.

5 Služio sam se izdanjem G. Caesare, *De bello gallico, introduzione, commento, appendice di Ezio Biolaffi*, Napoli, 1933.

6 Služio sam se izdanjem *Die Germania des P. Cornelius Tacitus*, herausgegeben von Johannes Müller für den Schulgebrauch bearbeitet von A. Th. Crist, Wien-Leipzig, 1906.

kićenim stilom.⁷ U glavi VIII. svojega djela opisao je Cirenaiku i bračne običaje tamošnjih žitelja. Djevojka koja se udavala morala je u prvoj bračnoj noći leći sa svim muškarcima u mjestu i što više ih je bilo, to je veći bio njezin ugled kao žene. Poslije je kao udana bila vjerna mužu.⁸

Ako bismo pokušali sažeti prikaz antičke animističke seksualnosti, onda možemo zamijetiti veliku raznolikost. Braka nema ili je on dogovor među parovima različita spola, i u svako doba može prestati. Kod Germanai kod Likijaca opažamo tragove matrijarhata, kod Germana je žena dosta jasno glava bračne zajednice. O djeci se malo piše, bar kod barbarskih naroda, ali na Istoku je uočljivo poštovanje onih koji imaju mnogo djece, kao što je u Knjizi Postanka Gospodin naložio Adamu i Evi da se množe. Takav odnos prema djeci karakterističan je za poljodjelske zajednice u doba slabe napučenosti Zemlje. Predbračna čednost nigdje se ne traži, čak se i ne spominje. Prostitucija, ako se spominje, nije sramotna; nije bilo sramotno ni Rahabino prostituiranje u Starom zavjetu, da li stoga što je ona u svojoj kući sakrila Mojsijevu uhode? Čednost je bila poznata kod svetih djevoja vestalki, ali su one svojom žrtvom zatočenice rimske zajednice. U rimskom pravu nastao je pojam obitelji u kojoj *pater familias* ima pravo *vitae ac necis* svoje žene i djece, ali je žena ipak gospodarica u kući. Obiteljski moral bio je čvrst, ali je u kasnom Carstvu propao.

U Starom zavjetu čednost se nigdje ne spominje, spolni odnos mladića i djevojke mora završiti sklapanjem braka, a ako se iz nekog razloga brak ne sklopi, onda mladić daje djevojci neki iznos novca koji će biti njezin miraz (Ponovljeni zakon, 22,28-29). Okolnost da djevojka koja se nakon toga udaje za nekog drugog, više nije djevica, nije zapreka sklapanju braka. Brak je čvrsta i zakonom određena ustanova, ali je razvodiv. Samo muž može otpustiti ženu, ne i žena muža. Preljub se kažnjava kamenovanjem jednog i drugog preljubnika. Iz prizora o Isusu i preljubnici u Evandjelju, razvidno je da je u Židova samo preljubnica trebala biti kamenovana jer je uhvaćena na djelu, ne i preljubnik. Čudorednost je dakle u praksi više obvezivala ženu negoli muškarca. Je li to zato što je Eva bila

---

7 *Geschichte der römischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian von Martin Schanz, Zweiter Teil, Die römische Literatur in der Zeit der Monarchie bis auf Hadrian von Carl Hosius, München, 4MCMXXXV., str. 654.*

8 Služio sam se izdanjem Macrobe (*Oeuvres complètes*), Varron (*de la langue latine*), Pomponius Méla (*Oeuvres complètes*) avec la traduction en Français publiés sous la direction de M. Nisard, Paris, 1883.

pristupačnija napasti negoli Adam? U svakom slučaju mit o grijehu istočnom značio je duhovnu inferiornost žene prema muškarcu u monoteističkim religijama. Prema Djelima apostolskim žena mora biti podložna mužu, ali je muž mora ljubiti onako kako je Krist ljubio svoju Crkvu. U Novom zavjetu, međutim, čitamo o uzvišenom liku Bogomajke koja je iskupila Evin grijeh, a taj lik djeluje i u Islamu, jer muslimani vjeruju u bezgrješno začéće i smatraju Isusa, Isu, velikim prorokom ravnim Muhamedu. Zapadno i istočno kršćanstvo zna za velik broj svetih žena koje imaju veliku ulogu u ispovijedanju vjere. U Starom zavjetu čitamo o Tobijinu braku i bračnoj ljubavi, a u Mudrim izrekama (31,10-31) o krepostima žene, u koju muž ima potpuno povjerenje. Ona mu je odana za čitav život, radi zajedno s mužem kao tkalja, čuva i drži kućanstvo, radi na poljima, daje siromasima i potrebnima, odjevena je u krepost i čast, marljiva, odgaja djecu u kreposti, boji se Gospodina. U knjizi proroka Malahije (2,14-16) bračna ljubav je sveta i muž mora biti bezgranično odan svojoj ženi. Brak je dakle zajednica ljubavi, koja ipak nije posve duhovna. Isus je dopunio Zakon tako što je ukinuo mogućnost rastave braka (Mt 3-9), točnije, on je dopustio rastavu, ali samo zbog preljuba, ali nije dopustio ponovnu ženidbu. U Novom zavjetu pojavio se i celibat, ali tek u naznakama. Isus je odgovarao farizejima koji su ga pitali o ženi koja je sedam puta ostala udovica i opet se udavala. Čija će žena ona biti u Kraljevstvu nebeskom? Isus je odgovorio da se u Kraljevstvu Nebeskom ljudi ne žene i ne udaju pa se napokon pojavljuje celibat kao stanje savršenstva. I apostol Pavao spomenuo je celibat, ali ga je preporučio samo malom broju ljudi. Brak u Svetom pismu prema tome nije stanje savršenstva, ali je posvećen kao ustanova za odgoj i zaštitu djece i nad njim bdije Gospodin. Novi zavjet poznaje i ustanovu jozefinskog braka, dakle braka bez spolnog odnosa. Takav brak ipak nije odigrao znatniju ulogu u kršćanstvu. Isus je dopustio rastavu, ali ne i ponovnu ženidbu. Danas, kad se dogodi rastava braka, svakome je jasno da su djeca ona koja pritom najviše stradaju.

Stvari se mijenjaju u srednjem vijeku, pa se tu prostitucija spominje kao zločinačka djelatnost. Tako hodočasnici što hodočaste sv. Jakovu u Španjolskoj postaju žrtve pohlepkih gostioničara koji nastoje da se domognu njihova novca. Među ostalim, oni im podmeću sluškinje koje legnu s njima da ih pokradu.⁹ Pisac

9 *Der Jakobsweg, Mit einem mittelalterlichen Pilgerführer unterwegs nach Santiago de Compostela*, Ausgewählt, eingeleitet, übersetzt und kommentiert von Klaus Herbers, Tübingen, 1986., str. 73.

preporučuje da se takvi gostioničari i njihove sluškinje izopće. Spolni odnos ovdje se izričito ne označava kao grijeh, ali se to podrazumijeva, na tome počiva piščev sporazum s čitateljem. Izvanbračni spolni odnos ovdje je uvod u krađu i otimačinu.

Franjevac Wilhelm von Rubruk putovao je godine 1253. kao poklisar francuskog kralja Luja IX. i Pape u Karakorum kako bi obratio mongolskog kana na kršćanstvo i u njemu stekao saveznika protiv Arapa. O svojem drugom putovanju napisao je opširno izvješće, u kojem među ostalim piše i o bračnim i spolnim običajima naroda kroz čije je zemlje putovao. Tako je pisao da su bogati Mongoli imali više žena, a svaka je od njih imala svoj šator. Prva žena imala je šator na uglednom mjestu u logoru. Muškarci su sebi kupovali ženu. Udovice se nisu udavale, jer se smatralo da će se vratiti svome mužu na onom svijetu, a sin bi uzeo sebi sve žene svojeg pokojnog oca i imao s njima odnose osim sa svojom majkom.¹⁰ Prema Rubruku, Mongoli nisu poznavali zakona, ali u ovom slučaju ipak djeluje neki zakon o uređenju spolnih odnosa, točnije djeluju ostaci nekog po svemu sudeći starog zakona koji više nije bio na snazi.

U srednjoj Aziji Wilhelm von Rubruk našao je mnogo nestorijanaca. Njihovi svećenici ženili su se i katkad imali i po nekoliko žena. Ženili su se čak i svećenici udovci.¹¹ Njihovo shvaćanje spolnosti osobito je zanimljivo jer nije ostalo bez odraza ni u katolicizmu. Prema nestorijanskom bogoslovlju, čovjek je stvoren prije perivoja Edena; stvorio ga je đavao, od blata, ali mu je Gospodin udahnuo besmrtnu dušu. Wilhelm von Rubruk osudio je to tumačenje Knjige Postanka kao manihejsko. Gospodin nije svemoguć, jer da jest, ne bi dopustio zlo na svijetu, nije ni jedini bog. Kao što svaki kralj ima svoje pomoćnike, tako i najviši Bog ima svoje pomoćnike, manje bogove, koji u svakoj zemlji nisu isti. Bog je knez svjetla i u neprestanoj je borbi s đavlom, koji je knez tame i zla, knez materijalnoga svijeta. Materijalni svijet reproducira se spolnošću, koja je prema tome djelo đavla. Wilhelm von Rubruk uočio je i kult čednosti kod budista koji su brijali kosu i bradu.¹² Bit će da je taj

---

10 *Der Bericht des Franziskaners Wilhelm von Rubruk über seine Reise in das Innere Asiens in den Jahren 1253/1255.*, erste vollständige Übersetzung aus dem Lateinischen herausgegeben und bearbeitet von Hermann Herbst, Leipzig, 1925., str. 10, 20-21.

11 *Ibid.*, str. 70.

12 *Ibid.*, str. 63, 109 ss.

kult u nekoj vezi s kršćanskim, upravo katoličkim kultom čednosti i celibata, jer je u Katoličkoj crkvi celibat naglašen više negoli u ijednoj drugoj vjerskoj zajednici na svijetu, osim kod manihejaca, koji su nestali. Kult čednosti i celibata u ranom je kršćanstvu mnogo više naglašen negoli u Novom zavjetu, a svakako više nego i u Starom, gdje se i ne spominje.

U srednjem vijeku napokon susrećemo i pojam produhovljene viteške ljubavi, u kojoj se zaljubljenik odriče spolnog odnosa s gospodaricom svojega srca, a ako ga i ima, kao kod Tristana i Izolde u romanima Beroula i Gottfrieda iz Strassbourga, onda nema djece i nema nastavka materijalnog svijeta koji je prema učenjima manihejaca i nestorijanaca djelo Sotone.¹³ Iza ovog oblika spolne ljubavi krije se sprječavanje začeca, ali taj oblik čednosti začetak je neuroze zapadnog svijeta koji će iz čedne krajnosti prelaziti u razvratnu krajnost.

Marco Polo je u XLVII. glavi svojega *Il Milione*¹⁴ opisao Samarkand i ljude koji gostima daju svoje žene, čak odu iz kuće i ostave gosta sa ženom. U glavi LXXX. opisao je prostituciju u Kini. Prostitutke žive u posebnim četvrtima, ima ih mnogo, a k njima dolaze trgovci i stranci. U glavi XCIX. piše da u Tibetu nitko neće uzeti za ženu djevojku bez iskustva. Žene dovode svoje kćeri na ceste ili u svratišta i podvode ih trgovcima. Trgovci im onda nešto dadu, i to djevojkama služi kao dokaz da su imale spolni odnos pa se mogu udati. Djevojka mora imati bar dvadeset takvih poklončića da bi se mogla udati. U glavi CLI. piše o spaljivanju pokojnika u Indiji. Od žena se očekuje da se same bace u vatru kojom se spaljuje mrtvo tijelo njihova muža. Spaljivanje udovica se preporučuje, ali prisile nema. U glavi CLIV. piše o pokrajini Lar u Indiji, gdje žive isposnici. Oni žive dugo, štiju goveda, idu potpuno goli i ne stide se pokazati spolovilo, jer s njim ne griješe. Neće ubiti ni jednu životinju niti jesti mesa, jer vjeruju da životinje imaju dušu. Želeći pokazati svoju vlast nad svojim spolnim nagonom, oni dovedu neku ženu k sebi, pa pokazuju kako nisu doživjeli spolno uzbuđenje. Ako ga ipak dožive,

13 U priči o Tristanu, Tristan katkad ima odnos s Izoldom, a katkad ne, pisci upadaju u kontradikcije, očito s razloga što su kao i svi pisci toga doba obrađivali i prerađivali starije književne predloške.

14 Služio sam se izdanjem *Il Milione*, Secondo la riduzione italiana della "Crusca" riscontrata sul manoscritto arricchita e rettificata mediante altri manoscritti italiani a cura di Dante Olivieri, Bari, 1928.

odmah šalju tu ženu od sebe i smatraju da je u njoj neki nečisti duh. U glavi CLVII. piše o ljudima koji žive u potpunoj spolnoj razuzdanosti, i čak se žene rodicama, maćehama, ako im otac umre i bratovom ženom. U glavi CLXXVI. *Della Gran Turchia* piše o kćeri kralja Caidu i njegovoj kćeri koja se na tatarskom zvala Aigaruc, što znači svijetleći mjesec. Ona je bila toliko snažna da je sve proscie izazivala na dvoboj, uz pogodbu da će se udati za onoga tko je pobijedi. Svaki prosac morao je dati 100 konja da bi pristupio dvoboju. Ona je sve pobjeđivala i dobivala konje.

ZAPADNA SPOLNOST I BRAK

Isti tip snažne amazonke pojavljuje se u srednjovisokoj-njemačkoj *Pjesmi o Nibelunzima* kojoj ne znamo autora. To je snažna djevica Brünhild, koja prebiva na nekom otoku daleko na sjeveru i pobjeđuje sve proscie. Nju će pobijediti Siegfried i leći s njom. Sad Brünhild više nije djevica i slaba je kao i svaka druga žena, ali se ne udaje za Siegfrieda, nego za Günthera, koji je Siegfrieda molio da mu pomogne u prošnji. Ovaj mu je i pomogao, ali je na glavi nosio kapu koja ga je učinila nevidljivim. Iza ovih predaja stoji uvjerenje da djevičanstvo daje osobitu snagu, odnosno da se u njemu krije opasnost pa se defloracija povjerava strancima ili putnicima. Luther u svom prijevodu Biblije rabi za defloraciju izraz *schwächen*, što znači oslabiti.

Siegfried je pomogao Güntheru da se oženi s Brünhildom, a ovaj mu je za uzvrat dao svoju sestru za ženu. Siegfried je svoju uslugu ipak platio glavom, jer se njegova žena Kriemhild posvadila sa šogoricom i dobacila joj da je Siegfriedova priležnica. Bila je to uvreda koja se mogla oprati jedino krvlju i Güntherov paladin Hagen von Tronje ubija Siegfrieda sleđa.¹⁵ Pa ipak, u *Pjesmi o Nibelunzima* susrećemo se sa dva sukobljena shvaćanja defloracije. U nekim azijskim zemljama, pa u Cirenaici i drugdje, djevičnjak se smatrao

---

15 Ovaj motiv ženidbe s zaprekama i snažne djevice koja pobjeđuje proscie raširen je u narodnim književnostima, Viktor Schirmunski, *Vergleichende Eperforschung*, i. Berlin, 1961. str. 45-46. Friedmar Geissler, *Brautwerbung in der Weltliteratur*, Halle (Saale), 1955., str. 55-56. O Nibelunškoj pjesmi Ivan Pederin, *Das Nibelungenlied als Nationalmythos im Vergleich mit den nationalen Mythen der Serben, Spanier und Portugiesen*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdilo filoloških znanosti (22-23), 1992./1993; 1993./1994., Zadar, 1995., str. 355-380.

opasnim, pa se defloracija povjeravala putnicima; nevina djevojka nije bila sposobna za sklapanje braka. Tako je shvaća i Günther pa prosi Brünhild. No, Siegfriedova žena i Güntherova sestra Kriemhild poslije smatra sramotnim što njezin brat Günther nije bio prvi Brünhildin muškarac, tada će i Günther to tako shvatiti i Siegfried će ženinu brbljavost platiti glavom. U *Pjesmi o Nibelunzima*, kao i u mnogim drugim starijim djelima, nailazimo na različita starija i samostalna književna djela koja su sastavljena i razrađena u jednom jedinstvenom djelu;¹⁶ očito je da se ovdje radi i o različitim shvaćanjima defloracije, što potječu iz tih nekoć samostalnih književnih djela. Sad se javlja zahtjev za predbračnom čednošću, ali ne kao pitanje duhovnosti ili zahtjev religije, nego kao pitanje muškog ponosa i časti. Slično će se naći i u *Tristan und Izolt* Gottfrieda iz Strassbourga. Izolda se udaje za kralja Marke, koji šalje svojega dvorjanina da je dovede. Izolda kao popudbinu dobije i ljubavni napitak. Slično kao i kod Herodota, spolnost podliježe čaranjima. Tristan i Izolda putem zabunom popiju napitak, zaljube se i imaju odnos. Izolda stiže mužu, ali nije više djevica, što je morala biti, pa mu u prvoj bračnoj noći podmetne svoju pratilju Brangaene. Ovdje je predbračna čednost pitanje muške časti, a čast nije vjerska krepost. Isus je popljuvan, ponižen i raspet kao zločinac. Evanđelje spominje njegovo stradanje, ali ne i povrijeđenu čast. Čast je uostalom nešto što nije svojstveno samo ljudima nego i životinjama, primjerice psima. Pas je životinja koja živi u čoporu, a čopor pasa, kao i čopor vukova, ima svoju preciznu hijerarhiju. To znači da dva psa koja se susretnu moraju riješiti koji će biti podložan drugome. Ako se susretnu dva snažna rasna psa, lako dođe i do krvavog dvoboja, jer svaki pas ima svoju čast koja mu brani da se podloži drugome psu.

Ovdje valja spomenuti bizantski Nomokanon, koji je veliku pozornost posvetio spolnoj čudorednosti, pa npr. predviđa vrlo stroge kazne za otmičare žena, osobito ako je žrtva otmice redovnica ili đakonica. Tu se odredbe bliže odredbama protiv zavođenja. Žena je zaštićena od prinude na prostituciju čak i ako je robinja. Ako

16 Takve starije verzije i samostalna starija književna djela sastavljena i razrađena u *Pjesmi o Nibelunzima* opisao je Andreas Häusler, *Nibelungensage und Nibelungenlied*, Dortmund, 1929. Häusler je razmotrio stanovit broj starijih verzija, ali nije našao tekstove pa je njegovo djelo gotovo promašeno. Ipak valja reći da se takve starije verzije, premda hipotetične, dađu naslutiti u *Pjesmi o Nibelunzima*. Nešto je o ovoj književnoj tradiciji pisao i Heinrich von Kralik, *Die Siegfriedtrilogie im Nibelungenlied und die Thidreksaga*, i. Halle, 1941.

čovjek prisiljava kćer ili robinju na prostituciju gubi vlast nad njom. Teške kazne prijete zavodnicima koji zavedu djevojku, a ne mogu je oženiti, primjerice, tutoru koji zavede šticeenicu. Ako muž prisiljava ženu na razvrat, to je brakorazvodni razlog. Preljub je moguć samo s udanom ženom, odnos oženjenog muškarca s djevojkom nije preljub, osim ako je dovede u svoj dom ili stalno živi s priležnicom. Onda je to brakorazvodni razlog. Muž ne smije ubiti ljubavnika svoje žene. Preljubnica se ne može opet udati, ona je smatrana nedostojnom u svakom pogledu, pa ne može biti ni svjedokinja, mora ići u samostan, odakle je samo muž može izbaviti, i to u roku od dvije godine; ako je ne izbavi u tom roku ona ostaje u samostanu do kraja života. Ako se čovjek oženi i u prvoj bračnoj noći ustanovi da ženi nije bio prvi, on ženu može vratiti ocu, udovica se ne smije udati godinu dana, a ako to učini ili rodi dijete u tom roku, smatra se nedostojnom, ne može nasljeđivati i sl. O udaji djevojke odlučuje otac, ali se pita i djevojka. Djevojka starija od 25 godina, može se udati i bez očeva dopuštenja. Može imati odnosa izvan braka bez obzira na oca i otac je zbog toga ne smije razbaštiniti. Ako djevojka nema oca, odlučujuća je riječ majke. Poslije se smatralo da čovjek koji je silovao neku djevojku, mora tu djevojku i oženiti. Izvanbračni odnos (*porneia*) kažnjavao se poslije bičevanjem, čak i onda ako je odnos bio s robinjom. Oženjen čovjek dobio bi u tom slučaju strožu kaznu.¹⁷ Ovaj bizantski zakon *grosso modo* odgovara srednjovjekovnom bračnom zakonodavstvu. Srednjovjekovni i ranokršćanski teolozi smatraju, slijedeći apostola Pavla, da je muž glava ženi kao što je Krist glava Crkvi; žena se prva dala zavesti od Sotone, pa muž upravlja ženom onako kako duh upravlja tijelom. Sv. Augustin kaže da je Eva doduše sagriješila prva, ali je sagriješio i Adam, ali sveti Jeronim drži da je žena ipak stupica koja vreba grješnika i počelo svakog zla. Alanus de Lille vidi u ženi alegoriju Crkve, Hugo od Svetog Victora i Gilbert smatraju da žena ima praktičan um, a muž je viši um, koji s njom upravlja.¹⁸

Brak je stvarnost koja se izražava mirazom. Prema novijem germanskom običaju žena nosi u brak miraz; rimsko pravo poznaje *donatio ante nuptias*, dakle dar muža budućoj ženi. Brak bez miraza smatra se priležništvom i ne smatra se ozbiljnim. Po

---

17 Joëlle Beaucamp, *La situation juridique de la femme à Byzance, Cahiers de la civilisation médiévale Xe-XIII siècles*, XX (1977), br. 2-3, str. 145-176.

18 Marie-Thérèse D'Alverny, *Comment les théologiens et les philosophes voient la femme*, Ibid., str. 105-129.

njemačkom pravu (a tako je i u Hrvatskoj) *Munthehe*, a to je brak s mirazom, razlikuje zaruke (*desponsatio*) i ženidbu (*traditio puelle*). Zaruke su ugovor. Ako ga muškarac raskine, plaća odštetu koja je zapravo miraz. Djevojka se nije mogla udati bez dopuštenja oca ili tutora, ali se udovica mogla ponovno udati bez ičijeg dopuštenja. Međutim, papa Aleksandar II. proglasio je načelo *solus consensus fecit nuptias*. Izvanbračno općenje bilo je rašireno, pa je kod Franaka feudalac mogao leći s bilo kojom, čak i udanom kmeticom. Ropstvo je bilo rašireno u srednjem vijeku do početka XV. st., ali se tu i tamo zna za robinje i kasnije, i to obično robinje iz muslimanskih zemalja. Kod trgovanja robinjama u ispravama se nalazi formula da se robinja slaže sa svojom prodajom. Prostitutke moraju nositi znakove raspoznavanja, ali imaju pristup u crkve i plaćaju poreze; svodnice se kažnjavaju, a prostitutkama se brani da svoje usluge nude svećenicima.¹⁹

Zahtjev za predbračnom čednosti udavače tipičan je za monoteistička društva kakva su kršćansko i islamsko, ali on ipak nema jasnog vjerskog obrazloženja. U kršćanskoj Osetiji i Armeniji u XIV. je stoljeću nevjesta morala dokazati da je nevina, inače bi je vratili ocu. Armenski svećenici mogli su se ženiti, no službu su Božju čitali rijetko; tri dana prije službe Božje nisu smjeli imati odnos sa ženom.²⁰ Zanimljivo je da se u tom zahtjevu za predbračnom čednošću ženâ ne zamjećuje strah da bi djevojka s predbračnim iskustvom mogla doći u brak trudna s nekim drugim.

Spolni običaji pokazali su veliku raznolikost; očito je da spolnost vrlo mnogo znači u čovjekovu životu, a razlog tolikoj raznolikosti su društvene, kulturne i prije svega vjerske okolnosti.

NOVE SPOZNAJE O SPOLNOSTI U DOBA OTKRIĆA

Zemljopisna otkrića Europljane su dovela u doticaj s ljudima u prekomorskim zemljama i njihovim običajima. Firentinac Poggio Bracciolini u svojoj poznatoj *Historiae de varietate fortunae libri*

19 Edith Ennen, *Le donne nel Medioevo*, Roma-Bari, 1987.

20 I. Schiltberger, *Reisen in Europa, Asien und Afrika von 1394. bis 1427. herausgegeben und erläutert von Karl Friedrich Neumann*, Unveränderter Nachdruck der Ausgabe, München, 1859., Amsterdam, 1976., str. 143, 150, 153.

quatuor,²¹ opisao je svoj put u Indiju i Indoneziju. Na otoku Javi, u Indoneziji susreo je muškarce koji se obrezuju, a potom stavljaju na udo kuglice da bi pobudili veću strast u žena s kojima imaju odnos. Te kuglice pri hodu udaraju u nogu i zvone pa muškarci na taj način nude snošaj pohotnim ženama. Bracciolini je te ljude opisao kao divlje, a njihov život kao promiskuitetan. Ne čini to s nekim kurioznim zadovoljstvom, već bludnost stavlja u isti red s ljudožderstvom i drugim oblicima surovosti i barbarstva; među ostalim ističe da ljudi na Javi jedu mačke i pse, da su divlji i okrutni. Antonio Pigafetta je opisao ljude iz jugoistočne Azije koji kroz udo provuku žicu i sa svake strane pričvrste kuglicu kako bi pojačali strast u žena koje to i traže. Opisao je i pogrebne običaje sa spaljivanjem žena.²² Iz toga zaključuje da je razvrat oblik rasipnosti i raskoši, nešto čega čovjek ima u izobilju pa to postaje sredstvo njegove objesti.

Mletački moreplovac i prvi Mlečić koji je plovio izvan Gibraltara Alvise da Ca da Mosto opisao je u svojoj *Di M. Alvise da Ca da Mosto navigation prima*²³ zapadnu afričku obalu južno od Kanarskih otoka. Ondje je susreo crne muslimane koji ipak jedva znaju što je to zakon, za razliku od njihove bijele muslimanske braće na sjeveru. Islam nije dublje prožeo njihov život. Žive u mnogoženstvu. Lažljivi su i varalice, često ratuju, loše su naoružani, ali hrabri i okrutni, a k tome i vrlo pohotni. Uzimlju neke afrodizijake da bi mogli zadovoljiti žena i vrlo su ljubomorni. I ovaj autor stavlja promiskuitet u isti red s lošim barbarskim običajima. Spolnost je zaokupljenost današnjicom i izmjenjuje se s okrutnostima i lopovlukom. Djeca se ne spominju, ona su očito slučajni i sporedni proizvod spolne pohote koja kao da je sama sebi svrhom.

Amerigo Vespucci pisao je firentinskom gonfalonieru Pietru Soderiniju sa svojega putovanja 1501. godine.²⁴ o urođenicima

---

21 *Lutetiae Parisiorum Typis Antonii Urbani Constellier, Serenissimi Amalienstium Ducis, Typography MDCCXXIII. cum privilegio regis, Liber quartus, str. 1126-1152.*

22 *Relazione del primo viaggio intorno al mondo di Antonio Pigafetta seguita del Rotario d'un pilota genovese a cura di Camillo Manfredi, 1929., str. 159ss.*

23 *Navigazioni di Messer Alvise Da ca da Mosto u Primo volume, & Terza editione Delle navigationi et viaggi raccolte gia da M. Gio. Battista Ramusio, in Venetia nella stamperia de Guinti, l'anno MDLXIII.*

24 *Primo volume, Terza editione delle navigationi et viaggi raccolto da M. Gio Battista Ramusio, & con molti & vaghi discorsi, da lui in molti luoghi dichiarato & illustrato, con privilegio del Sommo Pontefice ed dello Illustrissimo Senato Veneto, In Venetia nella stamperia de Giunti, l'anno MDLXIII. Di Amerigo Vespucci lettera II. F. 129.r-130.r.*

zapadne obale Afrike. Oni su upotrebljavali afrodisijake koje su stavljali u piće. Potom su muškarci davali udo nekoj životinji da ga ugrize. Ugriz je imao afrodisijačko djelovanje. Ti su urođenici uzimali žena koliko su htjeli i mogli; imali su odnose s majkom i sestrom, i to javno, kao životinje, nisu imali nikakva zakona ni hramova, nego samo kumire kojima su se klanjali. Ovakvo pisanje izazvalo je sumnje jesu li ti ljudi što žive bez zakona uopće ljudi. S druge strane, ovo nam kaže da je temelj i ishodište svakog zakona uređenje spolnog života. Francisco Alvares, koji je sa svećenikom Jannijem putovao u Etiopiju,²⁵ pisao je o bračnim običajima Etiopljana. Ženiku i nevjesti odrezali bi pramen kose i pomiješali ih jer je prema primitivnim vjerskim predodžbama u kosi sadržana duša. Tako je i starozavjetni Samson izgubio svu snagu kad mu je Dalila odrezala kosu. Brak se sklapao u crkvi, ali je bio razvodiv. Kod rastave bi muž platio neku globu. Muškarci su se obrezivali, ali i žene, vjerojatno s razloga da ne bi doživjele strast i orgazam kod odnosa s muškarcem.

Adam Olearius, koji je putovao Rusijom, opisao je u trećoj knjizi svojega putopisa po Rusiji i Perziji²⁶ bračne običaje u Rusiji. Tamo su se vjenčavala djeca od 11 do 12 godina. Položaj žena nije dobar, muževi tuku svoje žene, a žena vjeruje da je muž ne voli ako je ne tuče.²⁷ Spolni je moral strog, a preljub se kažnjava tako da se preljubnica zatvori u samostan. U Dagestanu je opisao prostituciju, pjevačice i plesačice, prostitutke koje su svoje usluge nudile putnicima u prenoćištima. Kod Armenaca je položaj žene dobar pa žene čak sudjeluju u lovu.

Prostituciju je Olearius opisao, ne kao zlo, nego kao oblik gradske kulture, manje ili više normalnu i običnu pojavu.

Položaj žene kod Slavena nije bio dobar, pa Alberto Campense u svojem pismu papi Klementu VII. s puta po Rusiji piše kako

25 Ibid., *Viaggio nella Ethiopia al prete Janni fatta per don Francesco Alvarez Portugese*, L. 189v. - 255r.

26 *Vermehrte Moskowitzische und Persianische Reisebeschreibung zum anderem mahl herausgegeben durch ... Im Jahr 1656. Vermehrte Neue Beschreibung der Moskovittischen und Persischen Reyse.*

27 Žena je u kijevsjoj Rusiji morala mužu skidati cipele i prati noge, a u Rusiji je pod Mongolima položaj žene postao još gori. Aleksander Giyeztor, *La femme dans les civilisations des Xe-XIIIe s.: la femme en Europe orientale, Cahiers de civilisation médiévale, X^e-XIIe siècles*, Université de Poitiers, 20(1977), No. 2-3, str. 189-200.

među Rusima ima mnogo preljuba, silovanja, psovki i prostitucije, ali nema homoseksualizma.²⁸

Jedan portugalski pilot na brodu kapetana Pedra Alve opisao je njegovo putovanje u Indiju.²⁹ Piše da u Indiji žene idu gole, ali s mnogo ukrasa i nakita. To nešto kaže o prirodi odijevanja, kojemu svrha nije samo to da se čovjek zaštiti od studeni, nego i da se okiti. Te žene mole muškarce da ih defloriraju jer se kao djevice ne mogu udati. Kralj ima dvije žene, s kojima liježu svećenici brahmani da kralju time iskažu počast. No, to je i razlog zašto kralja nasljeđuje nećak, sin njegove sestre. Ti običaji ukazuju na matrijarhat; s druge strane, srednjovjekovni zapadnoeuropski zahtjev da žena bude djevica kod sklapanja braka iskazuje se kao patrijarhalan. Alvar Nuñez Cabeza de Vaca koji je početkom XVI. st. putovao po južnom dijelu sjeverne Amerike, također je spominjao matrijarhalne običaje kod Indijanaca. Tako Indijanka koja ostane trudna nema odnosa s mužem, a nema ga ni nakon porođaja, dok dijete ne navrši dvije godine.³⁰ Autor nije objasnio taj običaj. Španjolski vojnik Pedro Cieza de León koji je putovao po Peruu piše kako se žene rijetko udaju kao djevice, a ako netko umre bez djece, njega nasljeđuju djeca ženine sestre. Pojam rodoskrvuća kao da ne postoji pa se ljudi žene svojim sestrama i nećakinjama, a mnogoženstvo je rašireno.³¹ Indijanci na Yucatanu također nisu poznavali ili su jedva poznavali pojam rodoskrvuća pa su se muškarci smjeli ženiti šogoricama, ali ne i maćehom i tetkama. Mogli su se ženiti sa svim ostalim majčnim rodicama. Udovac ili udovica nisu se smjeli oženiti godinu dana. Preljub se kažnjavao tako da bi se ženin ljubavnik uhvatio, svezao i svezan predao mužu. Zanimljiv je način na koji su se žrtvovali ljudi. Žrtvu bi doveli u dvorište hrama, svukli bi je, tijelo bi joj obojili u plavo, na glavu bi stavili šiljasti šešir od slame i otpočeli ples oko žrtve svezane za stup. Onda bi došao svećenik i odapeo strijelu u spolovilo bez obzira je li žrtva bila muškarac ili

---

28 *Secondo volume delle navigationi et viaggi raccolto già da M. Gio. Battista Ramusio, In Venetia nella stamperia de Giunti d'anno MDLXXIII. Lettera d'Alberto Campese intorno le cose di Moscovia al beatissimo padre Clemente VII. pontefice massimo.*

29 To je Primo volume, Terza editione delle navigationi et viaggi raccolto già da M. Gio. Battista Ramusio, *In Venetia nella stamperia de Huriti, l'anno MDLXII. Navigation del capitano Pedro Alva rescritta per un Piloto Portoghese, & tradotta di lingua Portoghese in la Italiana*, F. 121-127.

30 Alvar Nuñez Cabeza de Vaca, *Naufragios y Comentaros*, Madrid, 1984., str. 72.

31 Pedro Cieza de Leon, *La cronaca del Perú*, Madrid, ³1941., str. 57, 68.

žena. Poto bi krvlju namazali lice kumira koji je predstavljao đavla.³² Spolnim organima se očito pridavala osobita snaga i značenje.

Jean Mocquet opisao je Indijance obaju spolova u Srednjoj i Južnoj Americi kako idu posve goli.³³ Negdje na donjem tijeku rijeke Amazone muškarci i žene nalazili su se jednom godišnje, u travnju, na nekom otoku, gdje su imali spolni odnos. Žene bi rodile i brinule se o djeci godinu dana, a onda bi svu mušku djecu dale očevima, a žensku bi zadržale. Ovdje je autor navoda pod utjecajem Herodota koji je izvijestio o Amazonkama što su se jednom godišnje sastajale s muškarcima; kad bi rodile, podavile bi svu mušku djecu. Možda se radi i o zakonu egzogamije, tj. zabrane spolnih odnosa među ljudima i ženama jednog plemena i dopuštenje odnosa sa svim članovima suprotnog spola drugog plemena. Taj običaj spava i u nama danas, pa su u školi u mješovitim razredima rijetki brakovi i prijateljstva. No Mocquet smatra da ti Indijanci mogu leći i sa svojom sestrom. Pietro della Valle,³⁴ načitan plemić, putovao je na Istok, pa je u Indiji opisao isposnike koji svaki spolni odnos smatraju grijehom pa se ne žene. Mnogoženstvo je dopušteno ako čovjek od svoje žene nema djece, brak je razvodiv u slučaju preljuba, udovice žive raspušteno, ali udovica kralja (radže) spaljuje se zajedno s muževim tijelom. Della Valle piše i o teškoćama kolonijalnih činovnika koji nemaju žena pa se moraju ženiti Indijkama, Sirijkama i Armenkama. Portugalci su doskočili tom pitanju tako da su o kraljevu trošku otpremali djevojke u Indiju za svoje činovnike. Jednom se dogodilo da su Nizozemci uzaptili jedan takav portugalski brod s djevojkama i odveli ih u svoje kolonije da se udaju za Nizozemce. Žena kao da je postala robom, ali je jasno da je europska žena bila mnogo bolja roba od indijske.

Talijanski misionar kapucin iz Piacenze Dionigio Carli opisao je spolne običaje u portugalskoj koloniji Luandi.³⁵ Opisuje plesove

32 Diego de Landa, *Relación de las cosas de Yucatán*, Edición de Miguel Rivera, Historia 16., Madrid, 1985., str. 82, 87, 90, 93.

33 *Voyages en Afrique, Asie, Indes Orientales & Occidentales faits par Jean Mocquet, Garde du Cabinet des singularités du Roy aux Tuilleries, A Paris, 1617. chez Jean de Henqueville, due Saint-Jacques a la Paix.*

34 *Viaggi di Pietro della Valle il pellegrino descritti da lui medesimo in lettere familiari all'erudito suo amico Mario Sachipano*, Parte terza, cioè l'India, col ritorno alla patria, In Venetia, MDCLXXXI., str. 25, 79.

35 Il Moro trasportato nell'inclita città di Venetia ovvero curioso racconto de costumi, Riti, e Religione de Popoli dell'Africa, America, Asia & Europa ravisati dal Molto Reverendo Padre Dionigio Carli da Piacenza, predicatore capuccino, e

urođenika obaju spolova kao pornografske (*sporchi e disonesti*). Oni žive raskalašeno, imaju dosta djece, ali su spremni prodati vlastito dijete za bocu vina. Ovo nam kaže da je u društvima spolne razuzdanosti odnos prema djeci loš, dijete kao da je nešto neželjeno, jedva željeno ili slučajna posljedica spolnih odnosa. To nam može objasniti zašto je Gospodin, kad je kaznio prve ljude, zapovjedio da se množe. U Bibliji općenito, a osobito u Novom zavjetu, dijete je sveto i u tom odnosu prema djeci možemo raspoznati polemiku s animizmom, u kojem je k tome rašireno i čedomorstvo.

Kapetan James Cook³⁶ je u svojem prvom putovanju opisao otočanke na Tahitiju kao žene vrlo slobodnih spolnih nazora, koje su lako ulazile u spolne odnose s njegovim mornarima. Muškarci i žene nižih društvenih slojeva na Tahitiju hodaju posve goli. Mlade djevojke, koje još nisu imale spolni odnos, plešu bestidne plesove. Svi vode slobodnu ljubav, čedomorstvo je rašireno, bračna vjernost se ne cijeni, razgovori su nečedni, a muškarci mornarima nude svoje žene i kćeri iz koristoljublja, a onda od mornara traže neku nagradu.

Stepan Krešćinnkov,³⁷ koji je putovao na Kamčatku 1755., pisao je o svadbenim običajima tamošnjeg pučanstva. Mladoženja odlazi djevočinim roditeljima i služi im neko vrijeme kako bi zaslužio djevojku poput biblijskog Jakova. Djevojka dolazi pokrivena ribarskim nrežama. Mladoženja čeka da se ljudi okupe, skine joj mreže i taj se čin smatra sklapanjem braka. Dok joj mladoženja skida mreže, ljudi okupljeni oko njega viču i tuku ga. Onda mladoženja odvodi djevojku svojoj kući. Nakon nekog vremena vraća je roditeljima i onda se tek slavi svadba. Žene rađaju klečeći na koljenima i jedu pauke da bi ostale noseće, kao da ne vide izravnu vezu između spolnog odnosa i trudnoće.³⁸ Čedomorstvo je često; autor opisuje način na koji se izvode pobačaji i kako se sprječava začće. Roditelji vole djecu, ali djeca preziru roditelje, osobito stare.

Missionario Apostolico in quelle parti diviso in due libri Consacrata all'augusta, et immortale Repubblica Principe Serenissimo et eccellentissimo Senato di venetia, In Bassano, MDCLXXXVII. Appresso Gio. Antonio Remondini, str. 49, 179.

36 Služio sam se *The Voyages of Captain James Cook round the World*, Ed. by Christopher Lloyd, London, 1949.

37 Opisane zemli Kamčatki v izloženiju po podlinniku i pod redakcijej N. B. Dumitgraško i L. G. Kamanina, Moskva, 1948., str. 217-221.

38 O primitivnim plemenima koja ne vide vezu između spolnog odnosa i trudnoće vidi: Claude Levi Strauss, *Totemizam danas*, Beograd, 1979., str. 55. Zna za "začetnički totem". To nije totem oca, majke ili djeda, nego biljka ili prirodna pojava koju mitovi dovode u vezu s mjestom na kom je ili pored kojeg je majka prvi put osjetila da je trudna.

Ipak se poštuje pravo prvorodstva, pa očevu imovinu nasljeđuje najstariji sin.

Barun La Hontain³⁹ opisao je kanadske Indijance. Kod njih je ljubav između muškarca i žene posve slobodna, ali su žene kad bi se udale, bile vjerne. Kontracepcija je raširena, tako što žene piju sok nekog korijenja. Brakovi se sklapaju uz ceremonije. Rastava braka bila je moguća u svako doba, ali su se djeca kod rastave dijelila, jer su urođenici smatrali djecu svojim dragocjenim vlasništvom. Kod ovih opisa spolnosti u putopisima XVIII. st. upada u oči da se spolni običaji animista opisuju gotovo sa simpatijama, kao da se preporučaju Europljanima, a jako nalikuju spolnim običajima današnje Europe i Amerike.

Francuski kralj poslao je krajem XVII. st. jedan brod u Sijam (danas Tajland) sa šest otaca isusovaca da ga izvijeste o tamošnjoj vjeri. Oni su onamo otplovili i vratili se, ali su opisali spolne običaje južnoafričkih Hotentota.⁴⁰ Hotentoti su bili vrlo primitivni narod. Čini se da su bili monoteisti pa su imali i vrlo stroge spolne običaje, nalične običajima Židova iz Mojsijeva doba. Preljub se vrlo strogo kažnjavao, a sudio je poglavica koji je ujedno bio i izvršitelj. To može podsjetiti na Židove, koji su bili najzaostaliji i najsiromašniji narod Babilonskog Carstva, a bili su jednobošci. Monoteizam je stariji od politeizma.

Početakom XIX. st. čita se u izvješćima nekih misionara u španjolskoj Americi o djevojkama koje se udaju sa 13 ili 14 godina za ljude od 50 pa i 60 godina, često prisilno, a muž u pravilu dolazi u ženinu kuću. To bi bio matrijarhalni običaj. Ovi Indijanci bili su kršćani pa su zbog toga čuvali djevičanstvo svojih kćeri, a takav

---

39 Voyages du Baron de La Hontain dans l'Amerique septentrionale qui contiennent une Relation des differents peuples qui y habitent; la nature de leur Gouvernement; leur Commerce, leurs Coûtumes, leur religion, de leur manière de faire la guerre; L'intérêt des Français et des Anglais dans le Commerce qu'ils font avec ces Nations; l'avantages que l'Angleterre peut retirer de ce Pais, étant en Guerre avec la France. Le tout enrichi de Cartes et de Figures. Tome premier, Seconde Edition, revue, corrigée et augmentée. A La Haye, Chez Jonas l'Honoré et Compagnie, MDCCV., str. 123-137.

40 Voyage de Siam des pères jésuites envoyés par le roi, aux Indes & la Chine, avec leurs observations astronomiques & leurs remarques physique, de géographie, d'hydrographie, et d'Histoire enrichi de figures. A Amsterdam chez Pierre Mortier, Libraire sur le Vygen-dam, à l'enseigne de la Ville de Paris, MDCLXXXVII., str. 61.

matrijarhalni običaj nije bio suprotan kršćanskim učenjima.⁴¹ Zanimljivo je kako je Herman Melville opisao brak na otocima Marquesas.⁴² Melville je dospio na taj otok tako što je 1842. pobjegao s broda na kojem je plovio kao mornar, jer se nije slagao s kapetanom kojeg je opisao kao tiranina. Opisao je lijepe otočanke koje je u usporedbi s Amerikankama stavio ispred njih, jer ne čitaju romane, ne sviraju glasovir i ne nose steznike. Takvi opisi spolnog života počeli su u XVIII. st., kad se život animističkih plemena idilizirao u Europi i gledao kao život prirodnih ljudi slobodnih od europskih predrasuda. Brak na tim otocima sklapao je mladi muškarac s nekom djevojkom. Poslije bi se djevojka udala za nekog starijeg muškarca, ali bi u taj novi brak dovela prvog muža i živjela s obojicom, s mladim i starim. Djece je na tim otocima bilo malo.

Iz ovog prikaza može se zaključiti da u spolnom životu djeluju mnogi društveni, politički i kulturni razlozi pa se seksualnost može podijeliti na nekoliko tipova. U seksualnosti lovačkih animističkih plemena braka nema ili je on vrlo lako razvodiv i naliči na prilježništvo u Europi. Djece je malo, raširene su kontraceptivne tehnike, pobačaji i čedomorstvo. Pojam rodoskrvuća jedva da i postoji. Jednobožacke zajednice u pravilu su poljodjelske, kod njih susrećemo strog spolni moral i mnogo djece, koja se uzdižu do svetinje. Te su zajednice monogamne, ali se prilježnice toleriraju, osobito u islamu, ali i u Starom zavjetu, a spolni moral stroži je prema ženi negoli prema muškarcu, premda to nije pravno kodificirano. Kasnije se susreću dva tipa braka, istočni, koji sklapa djevojka s predbračnim iskustvom, što je čak uvjet za sklapanje braka, i zapadni tip, nastao u srednjovjekovnoj Europi, koji očekuje od djevojke da nevinu uđe u brak, što nije zahtjev religije, ali nije ni suprotno religiji. Celibat i spolna uzdržljivost rijetki su i naći će se kod rimskih vestalki. Inke su također poznavali svete djevice koje su se u potpunosti morale uzdržavati od spolnosti. Celibat je najjače naglašen kod monofizita, koji su svaki oblik spolnosti smatrali grijehom, i kod indijskih isposnika. Katolička crkva također ima jako naglašen celibat, jače naglašen nego ijedna još postojeća vjerska zajednica, osim Indije. Uređenje spolnog života ishodišna je točka

---

41 *Nachrichten von verschiedenen Ländern des Spanischen Amerika. Aus eigenhändigen Aufsätzen einiger Missionare der Gesellschaft Jesu herausgegeben von Christoph Gottlieb Murr, Erster Teil, Halle, 1809.*

42 *Typee, Narrative of a Four Months Residence among the natives of a Valley of the Marquesas Islands, Panguin, 1938.*

svakog zakona, a prvi zakoni, poput Mojsijeva, istodobno su građansko pravo, politički ustroj i ćudoredni zakonik. Pravila spolnog života ipak se najteže poštuju i najčešće krše ili zaobilaze.

Već spomenuti misionar Carli, opisujući Cipar, piše da žene, pa i kršćanke, ne izlaze iz kuće, čak ni u Crkvu, ali svećenici dolaze u njihove kuće i drže im katekizam. Takvi običaji nisu kršćanski, nego islamski. Ovdje valja nešto reći o europskom odnosu prema spolnosti. On je poznat: spolnost se ograničava na brak, rastava je moguća, u bračnim sporovima nadležan je biskup, ali ponovna ženidba ili udaja nisu moguće. Pa ipak, u kršćansku Europu se na mala vrata uvuklo mnogoženstvo. U srednjem vijeku se razvilo shvaćanje da se samo brak s mirazom uzimao ozbiljno. Brak bez miraza smatrao se prilježništvom. To je značilo da je djevojka bez miraza morala postati služavka, služila je obično šest godina, kako je to predviđao Mojsijev zakonik, a onda ju je gospodar bio dužan udati i dati joj miraz. Nerijetko je ta djevojka postajala gospodareva prilježnica, no ta okolnost nije bila zapreka sklapanju braka, ako je djevojka imala miraz. Nije bila zapreka ni ako je s gospodarom imala djecu. Kad se sklapao brak s mirazom, najprije bi se sklopio bračni ugovor u kojem bi se stranke složile da će se crkveni brak sklopiti do Uskrsa ili Božića ili do nekog drugog određenog dana. U bračnim ugovorima uvijek stoji da je djevojka upitana i da se složila. Te zaručke dopuštale su spolni odnos, ali je strana koja bi odustala, morala platiti odštetu.⁴³ Tridentinum je dokinuo ili pokušao dokinuti taj običaj i priznao samo brak sklopljen u crkvi. Karakteristično je za europsku seksualnost povremena pojava pornografije u književnosti i umjetnosti. Pojavljuje se u starofrancuskom *Fabliauxu*, pa kod Boccaccia, koji je crpio iz *Fabliauxa*, a potom i u prosvjetiteljstvu, dakle uvijek u razdobljima opadanja vjere. U pornografskoj literaturi pojavljuje se siromašni muškarac koji se zbog siromaštva ne može oženiti pa postaje Don Juan, nastoji leći s tuđom ženom, obično ženom staroga muža, s tuđim prilježnicama ili se pak obraća prostitutkama. On razvija ironični odnos prema spolnosti. Tako je Lawrence Sterne u svojoj *Sentimental Journey* pisao: *There are three epochs in the empire of a French woman - she is coquette - than deist - than devote: the empire during these is never lost - she only changes her subjects: when thirty-five years and more have unpeopled the dominion of the slaves of love she*

43 Ivan Pederin, *Woman's Honour in the Tragedies of Lessing and Schiller and the Sexual Manners in XIXth Century*, Acta Histriae, IX (2000), str. 69-76.

*repeoples it with slaves of infidelity - and than with the slaves of the church.*⁴⁴ Sterne ironičnim stilom dovodi u pitanje krepost francuskih žena, njegova ironija sastoji se u potvrdnom stilu, afirmativnost se oslanja na riječ *empire*. Međutim, razlika dobi u životu žene, razdoblja kad je ona spolno poželjna i kad to više nije, izigrava uzvišenost riječi *empire*. Druga značajka europske seksualnosti je njezina kapricioznost, koja se javlja u književnosti u romanu o Tristanu, kad se pojavljuju muškarac i žena koji su rođeni jedno za drugo, što se ničim ne da izmijeniti, čak ni ako je Izolda sklopila brak s nekim drugim.

Francuski putnik iz XVIII. st. Bernardin de Saint-Pierre opisao je spolne običaje nizozemskih naseljenika u južnoj Africi. Tamo su djevojke slobodno hodale s momcima prije braka i imale s njima odnose što se nije ni tajilo. Poslije bi se sklopili brakovi koji su obično bili sretni. Bili su to običaji slični današnjim. Potresno zvuči opis života odbjeglih robova na otoku Maurice (engleski Mauritius). Oni žive u skupinama, a te skupine imaju i svog glavaru. Ako imaju jednu ženu ona pripada glavaru, ako ih ima više, one su zajedničke. Djecu ubijaju da ih ona ne bi odala.⁴⁵

LJEVICA I SPOLNOST

U XVIII. st. se zamjećuje promjena u nazorima putopisaca o izvaneuropskim narodima. Putopisci iz doba otkrića vide da animistički lovci žive bez ikakva zakona, da njihov spolni život nije uređen, pa sumnjaju u to jesu li oni uopće ljudi. Putopisci XVIII. st. idiliziraju animističke lovce, nalazeći da su oni bliži prirodi, daleko od europskih predrasuda koje su nastale u kršćanskoj vjeri. Pritom je presudnu ulogu odigrao putopis francuskog kapetana Antoina de Bougainvillea koji je oplovio svijet 1766.-1769. na brodu *Boudeuse* i o tome napisao putopis pod naslovom *Voyage autour du monde*. Recenziju o tom putopisu napisao je Denis Diderot, stvorivši u njemu lik dobrog divljaka u svojem spisju *Supplément au voyage*

---

44 The Select Works of Laurence Sterne M. A. In Nine Volumes, Volume the Fifth Containing Yorick's Sentimental Journey, Vol. I, II, Vienna, Printed for R. Sommer, Bookseller, MDCCXCVIII., str. 201.

45 Bernardin de Saint Pierre, *Voyage à l'île de France, Un officier du roi à l'île Maurice 1708-1770., Introduction et notes d'Yves Binot*, Paris, 1983., Lettre XXIII., str. 214. i Lettre XVI., str. 161-162.

de Bougainville.⁴⁶ Bougainville je umio sjediniti znanost i pustošnost, pisao je dopadljivim stilom, a doveo je u Pariz i urođenika s Tahitija, Aotouroua, kojeg uz ostale primili kralj Luj XV. i vojvoda de Choiseul pa je pojava tog urođenika u Parizu postala značajnom u društvenom životu grada. Knjiga je privukla i Diderota, koji je svoj *Supplément* napisao u obliku dijaloga između urođenika s južnog mora i jednog svećenika. Diderota je ponajprije privukla potpuna sloboda Tahićana kod ulaženja u spolne odnose, pa je to bio razlog zašto je on te urođenike vidio kao bolje i prosvjećenije od Europljana. On nije priznavao nikakvih ograničenja u spolnim odnosima, čak ni zakone protiv rodoskrvuća, dopuštao je odnose oca i kćeri, majke i sina, osim ako ih razlika u dobi ne čini neprivačnima. Tako je nedostajanje ograničenja u ulaženju u spolne odnose učinilo da su otkrivači i konkvistadori dvojili jesu li animisti uopće ljudi. Sada su ti isti animisti u Diderotovu spisu Europljanima postajali čak uzorom. Brak i ograničenja u spolnim odnosima temelj su svakog čudorednog i političkog zakona kao što je to Mojsijev zakon. Diderot u svojoj misli isključuje svaku čudorednost i dovodi razum u ulogu čudorednosti. Prekomorske zemlje i njihovi urođenici koji su od XV. st. igrali ulogu u gospodarskom i političkom životu Europe, sad počinju igrati ulogu i u njezinu duhovnom životu, a prije svega s putopisima La Hontaina i Bougainvillea. Cook je osuđivao spolnu slobodu Tahićana, a osobito mu se nije sviđalo što su njegovi mornari odlazili tahićanskim djevojkama jer se bojao da bi to moglo izazvati trvenja s urođenicima. Bougainville se tome divio, a i sam je bio čovjek s mnogo ljubavnih pustolovina.⁴⁷ Ustanak protiv spolne čudorednosti ovim putopisima i spisima postaje oblikom borbe protiv tradicije, državnog uređenja, uopće ideologijom ljevice, koja će se kao politički pojam pojaviti u stranačkim i političkim borbama XIX. stoljeća.

Krajem XVIII. stoljeća počela je kritika feudalnog braka s prilježnicama u tragedijama Gottholda Ephraima Lessinga *Emilia Galotti* i Friedricha Schillera *Kabale und Liebe*. U obje ove tragedije ljubav je jedno, a brak nešto drugo, dvor s prilježnicama osuđuje se kao oblik tiranije, ističe se žena sa hirovima srca, žena koja hoće

46 Služio sam se izdanjem *Supplément au voyage de Bougainville ou dialogue entre A. et B.* u: Diderot, *Oeuvres philosophiques, Textes établis avec introductions, bibliographie et notes par Paul Verniere*, Editions Garnier Frères, 6. Rue des Saints-Pères, Paris 1964., str. 447-518.

47 *Ibid.*, Paul Verniere u bilj. 1. na str. 457 nabraja njegove ljubavnice.

ovog muškarca, a ne onog, slobodni izbor motiviran je njezinom osobnom slobodom, ne strašću. Na taj način, spolnost i brak postaju pitanjem demokracije jednog budućeg društva i ne samo demokracije, nego i ćudorednosti koja se kod ovih pisaca slijeva sa ćudorednošću. Ta ćudorednost nije kršćanska (Lessing je bio slobodni zidar) i nad njom ne bdije Crkva, nego kazalište kao ćudoredni institut javnosti.

Ovdje valja spomenuti bračna shvaćanja njemačkih romantičara. Friedrich Schlegel smatrao je da je brak zapravo konkubinacat, da u braku dvije osobe ne postaju jednom, kako je to romantizam očekivao i tražio. Stoga država ne bi trebala kruto tražiti da se održe promašeni brakovi i morala bi dopustiti bračni četverokut – *eine Ehe à quatre*.⁴⁸ Eduard Möricke vidi brak kao poliandriju. U ženinoj se svijesti zapravo slijeva lik dvojice muškaraca. Agnes se u duševnom rastrojstvu odnosi prema Noltenu i Larbensu ovako ...; *vielmehr, es waren diese beiden in ihrer Idee auf gewisse Weise zu einer Person geworden. Den Maler schien sie zwar als den Geliebten zu betrachten, aber keineswegs in der Gestalt, wie sie ihm hier vort Augen sah. Die Briefe des Schauspieles trug sie wie ein Heiligtum jederzeit bei sich, ihn selbst erwartete sie mit der stillen Sehnsucht einer Braut, und doch war es eigentlich nur wieder Nolten, den sie erwartete*.⁴⁹ Ove tragedije bile su prethodnica suvremenoga građanskog zakonodavstva, a to su Napoleonov i austrijski građanski zakonik. Ovi zakonici ukinuli su feudalni brak s prilježnicama na način da prilježnice i izvanbračnu djecu nisu uopće spomenuli niti su im priznali ikakvih prava. Feudalni brak bio je važan za održanje plemićkih rodova. Ako neki plemić ne bi imao djece sa ženom ili s njom ne bi imao muške djece, on bi otišao palatinskom grofu,⁵⁰ proglasio zakonitim jednog od svojih izvanbračnih sinova i u njemu bi dobio nasljednika. Na taj su se način plemićki rodovi održali stoljećima. U XIX. i XX. st. mnogi su plemićki rodovi izumrli. Taj je brak svjetovan, ali ipak u svemu

---

48 Friedrich Schlegel, *Schriften zur Literatur, Herausgegeben von Wolf Dietrich Rasch*, München, 1972., str. 28.

49 Citirani prema Maler Nolten, *Zweiter Teil*, Berlin, s. a., Otto Hendel Verlag (Hermann Hillinger).

50 Taj bi onda sačinio ispravu *legitimatio filii* kojim bi *filius naturalis* postao *filius legitimus*, Ivan Pederin, *Fond rapskih knezova i bilježnika*, Vjesnik Histojskih arhiva u Rijeci i Pazinu, 25 (1982), str. 9-43.

odgovara pojmu braka kako ga je opisao apostol Pavao.⁵¹ Tom zakonodavstvu o braku slijedio je nov spolni moral i nov oblik braka u XIX. st. Prema Ponovljenom zakonu, za defloraciju se može platiti odšteta i djevojka se s tom odštetom može udati. Novi brak priznaje samo djevicu kao sposobnu za sklapanje braka. Tu je suvremeno zakonodavstvo slijedilo srednjovjekovnu europsku tradiciju koja se izriče u *Tristan und Isold* Gottfrieda iz Strassbourga i u *Pjesmi o Nibelunzima* i prema toj tradiciji od djevojke se očekuje da kod sklapanja braka bude djevica. To je tradicija feudalnog sloja kod kojeg je u srednjem vijeku bilo rašireno krivovjerje i ta tradicija ima nekih odraza manihejskog pojma celibata. Međutim, ako je u XIX. st. samo djevica sposobna za sklapanje braka, a gubitak djevičanstva ne može se naknaditi novcem, to znači da je svaki muškarac koji je imao odnos s nekom djevojkom, a nije je oženio, morao računati s tim da će ga njezin brat ili otac izazvati na dvoboj. Ako je netko ubio nekoga u dvoboju, bio bi osuđen po zakonu, a onda bi ga car pomilovao. Izvanbračna djeca bila su građani drugog reda, nisu mogla studirati, nisu mogla stupiti u državnu službu, bila su općenito diskriminirana, osobito u drugoj polovici XIX. st., kad je ustrojena matična služba koju su vodili svećenici pa je svaki čovjek u svakoj prilici morao pokazati krštenicu, u kojoj je stajalo je li rođen u braku ili izvan braka; ako je rođen izvan braka, a roditelji su potom sklopili brak, to je stajalo na krštenici, isto tako i podatak da se, primjerice, rodio četiri mjeseca nakon što su roditelji sklopili brak. XIX. st. bilo je elitističko, a spolni običaji postali su takvi da su uz obrazovanje, imovno stanje i društveni stupanj sudjelovali u stvaranju elita.⁵² Građanski brak, točnije brak XIX. st., danas se u ljevičarskoj i feminističkoj literaturi spominje kao ustanova za ugnjetavanje žene. Točno je da žena nije imala prava kao muž, ona nije bila pravno sposobna, osim ako je bila udovica, nije imala pravo glasa i nije mogla npr. otvoriti bankovni račun. Međutim, u kući je ona gospodarila u smislu rimskog prava. Ženi nije bio dostupan sveučilišni studij, ona nije radila, osim ako je radila, primjerice kao

51 Tako Apostol Pavao u Ep. ad Ephesos, Cap. V, 22-26. *Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino; quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae, ipse salvator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus diligit ecclesiam et seipsum tradidit pro ea.*

52 Ivan Pederin, *Austrijska tajna policija u izgradnji političkih i intelektualnih elita*, Acta Histriae, VII (1999), str. 619-632; isti, *Woman's Honour in the Tragedies of Lessing and Schiller and the Sexual Manners in XIXth Century*, Acta Histriae, IX (2000).

pralja ili seljakinja, ali je bila obrazovana, znala je svirati glasovir, slikati, govoriti strane jezike, čitala je, bila je obrazovana, ali ne za obavljanje zanimanja, nego za salon ili casino;⁵³ August Šenoa u *Branki* opisuje obrazovanje žena.⁵⁴ Bilo kako bilo, brak XIX. st. ipak se bitno ne razlikuje od tradicionalnoga feudalnog i kršćanskog braka, sve ako i nije priznao prava priležnicama i izvanbračnoj djeci. Međutim, u suvremenom braku otac obitelji je organ vlasti, a u XIX. st. počinje etatizam i suvremena država prožimlje život čovjeka na posve nov način, a to znači da je sada osnovna ćelija društva obitelj na čelu s ocem, a ne više bratovština i korporacija, kako je to bilo u ranijim razdobljima. Svećenici su sada matičari i oni su postali također državnim činovnicima i organima vlasti. Država XIX. st., osobito druge polovice, neprestano se sprema za rat, u susjednim državama vidi neprijatelje, naoružava se, osniva tešku industriju, industriju naoružanja i potrebni su joj vojnici. Muškarac postaje punoljetan i pravno sposoban sa 24 godine, u Njemačkoj sa 25 godina; do tada je pod vlasti obitelji, odnosno oca obitelji. Obitelj kao državna obitelj i organ vlasti postaje tvornica za proizvodnju djece jer država treba vojnika. Prema ideologiji fiziokrata, nije jaka ona država koja ima mnogo zlata u svojim blagajnama, nego država koja ima brojno i marljivo pučanstvo.⁵⁵ U shvaćanjima države XIX. st. jaka je bila država koja je imala brojno pučanstvo i prema tome brojnu vojsku i dobru matičnu službu da bi mogla brzo izvršiti opće novačenje. Bismarck je 1870. godine pobijedio Francusku jer je brže izvršio novačenje i ušao s vojskom u Francusku u doba dok su se Francuzi tek javljali na svoje vojne pošte. Matična služba trebala je da bi svatko mogao biti pozvan u školu jer je opća školska obveza uvedena kako bi svatko naučio čitati i mogao pročitati rješenje o razrezu poreza.⁵⁶ Brak se sklapao u crkvi, ali nijedan svećenik ne bi sklopio brak bez *blagoslova roditelja*. Roditelji su davali blagoslov jedino ako je mladoženja bio u stanju izdržavati obitelj, a to mnogi mladi ljudi nisu mogli. To je značilo da je djevojka često dobila

---

53 Ivan Pederin, *Državno sunce nad kazalištem i zabavnim životom u Dalmaciji* (1825.-1865.), Dubrovnik, Nova serija, godište IX (1998), br. 1, str. 405-432.

54 Ivan Pederin, *August Šenoa u odnosu s austrijskom i njemačkom književnošću i političkom ideologijom*, Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice - VDG Jahrbuch, 1996., str. 19-43.

55 Ivan Pederin, *Fiziokratski pokret u Dalmaciji, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 10 (1984), br. 1-2, str. 167-203.

56 Ivan Pederin, *Povijest otoka Druvenika*, Hrvatska obzorja, VII (1999), br. 2-4, str. 371-392, 661-690, 897-926.

staroga muža. Osim toga, muškarac se mogao oženiti tek pošto je odslužio vojni rok, koji je trajao čak sedam godina. Divlji brak bio je prekršaj koji je kažnjavala policija. Rastavljena žena dobivala je potporu od muža, ali je bila isključena iz društva, ona nije imala pristupa u casino, u kazalište, s njom nitko nije razgovarao. Sve je to značilo da muškarac bar do 25. godine nije mogao imati spolnih odnosa osim s prostitutkama, a prostitutke i poluprostitutke dolazile su iz siromašnih slojeva pučanstva, a svakako i iz reda palih djevojaka kojima je zaručnik pobjegao ili koje su imale izvanbračnu djecu. Opise takve prostitucije i poluprostitucije nalazimo na primjer kod Giovannija Verge, *I Malavoglia*, kod Zole, *Nana*, i mnogih drugih pisaca. Bila je to slika života u paternalističkoj redarstvenoj državi koja se doživljavala kao ugnjetačka i desničarska. Krajem stoljeća počinje žestoka ljevičarska oporba toj državi, koja je osobito zamjetna u politici i umjetnosti.⁵⁷ Tada postaje jasno da desno i konzervativno društvo ima vrlo stroge spolne običaje, dok ljevičarsko društvo naginje promiskuitetnim običajima, bliži se Diderotu i spolnosti animista. U političkom nezadovoljstvu o mijeni stoljeća nemalu ulogu igra baš spolna glad u kojoj je tijekom XIX. st. živjelo muško i žensko pučanstvo u Europi.

Brak se kritizira upravo u lijevim pokretima. Kritizira ga njemački romantičar i poslije mladonjemački pisac Adalbert von Chamisso, koji je god. 1815., kad je i ruski kancelar grof Rumancov poslao brik *Rurik* u Tihi Ocean, a taj je plovio do 1818. pod zapovjedništvom kapetana Otta von Kotzebuea. Na brodu je bio francusko-njemački pisac Adalbert von Chamisso. Chamisso se rodio 1781. u dvorcu Boncourt u Champagni, pa je za revolucije izbjegao s obitelji u Njemačku, gdje je sudjelovao u književnosti na njemačkom jeziku kao romantički pisac i ušao u njemačku književnost sa svojom pripovjetkom *Peter Schlemihls wundersame Geschichte*. Zapravo se zvao Louis Charles Adélaide Chamisso de Boncourt. Umro je 1838. Zimi 1834.-1835., dakle poslije putovanja napisao je opširni dnevnički putopis pod naslovom *Reise um die Welt mit der Romanzoffschen Entdeckungs-Expedition in den Jahren 1815-1818 auf der Brigg Rurik, Kapitän Otto v. Kotzebue von Adalbert von Chamisso*. Opisao je polinezijski brak i spolne

57 Ivan Pederin, *Begović, austrijska književnost ekspresionizma i korijeni ekspresionizma u Hrvatskoj. Recepcija Milana Begovića*, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 120. obljetnice rođenja Milana Begovića, Zagreb - Zadar, 5.-8. prosinca 1996., Zagreb-Zadar, 1998., str. 69-73.

običaje. Brakovi se sklapaju bez svečanosti, a tako se i rastavljaju, i pritom se ne gleda kojem staležu pripadaju supružnici. Neudane žene slobodnih su nazora, ali čedomorstvo nije poznato. Nije poznat ni kult ženske čednosti, koji je, tako Chamisso, iznašaće muškaraca i muškog egoizma. Tu se nazire polemika protiv europskoga suvremenog braka i zamjećuje da prekomorje od prosvjetiteljstva djeluje u Europi, i to baš u nazorima o spolnim običajima i braku.

U to doba u Europu stižu vijesti o američkom braku i spolnim običajima. Najprije francuski publicist Xavier Eyma⁵⁸ opisuje Amerikanke kao obrazovane, emancipirane od djetinjstva.

Kasni francuski realist Paul Bourget putovao je u SAD i o tome pisao.⁵⁹ Amerikanke se ne udaju s mirazom, nego sa školskim svjedodžbama, i rade. Muškarci su energični i muževni, ali im žene ipak zapovijedaju. Oni ustaju u tramvaju da ženi dadu mjesta, a ako to ne čine, to je zato što žene same smatraju da s njima ne valja postupati iznimno, nego kao i sa svima ostalima. U školama i na sveučilištu djevojke sjede skupa s momcima. Žene se ističu i u vjerskom životu, pa je Ann Lee osnovala sektu *Shakersa*, a Barbara Beck metodiste. Djevojke se ne razlikuju od žena, jednako su odjevene, jednako se vladaju i idu posvuda. Odnosi Amerikanki s muškarcima nisu pitanje srca, nego društveno pitanje; djevojke rano stupaju u spolne odnose s muškarcima i potpune su individualnosti kad se udaju. Žena ustaje kasno, onda kad joj muž već sjedi za doručkom, ali udanoj ženi nitko se ne udvara. Rastave braka su česte. Nema idolatrije oca i majke kao u Francuskoj, obitelj je društvena ustanova (*une sorte de campement social*) i njezin je temelj individualna sklonost. Žena je tu izraz nacionalne energije koja zbog toga nema potrebu da je netko voli. *C'est ni la volupté ni la tendresse qu'elle symbolise*. Žena je dakle deseksualizirana, gotovo da i nije žena. U Europi je priležništvo teret koji nose kćeri siromaha, u SAD-u nema ničeg sličnog. Taj prikaz američkog braka zapravo je kritika europskog braka, slično kao i kod Chamissa.

Bourget je pisao u doba jačanja sukoba desnice i ljevice, koji će doživjeti svoj vrhunac u doba Oktobarske revolucije i Drugoga svjetskog rata. Taj sukob bio je u svojoj najdubljoj biti zapravo seksualna revolucija, kako smo to naprijed prikazali. Može iznenaditi

---

58 Les Deux Amériques, *Histoire, Mœurs et Voyages*, Paris, 1953.

59 Outre-Mer (Notes sur l'Amérique), Tome premier, Paris, 1895., str. 81, 103-104, 106, 111, 115, 117, 137-138, 140, 143-144, 149, 241.

da je brak, koji suvremeno zakonodavstvo nije bitno izmijenilo, postao razlogom tako žestokog protivljenja. Razlog tome može se tražiti jedino u okolnosti da je brak do XIX. st. bio prije svega sakrament, a u XIX. st. postao je organ vlasti i tvornica djece koje će država poslije pozvati u vojsku, odnosno tražiti od njih da plate porez da bi država za taj porezni novac mogla izgraditi industriju naoružanja.

Bourget je, pišući o američkome braku, zapravo kritizirao europski brak u doba kad se u Europi mnogo kritički razmišljalo o braku. Spolni običaji XIX. st. bili su strogi, osobito u konzervativnim razdobljima kakva su bila godine 1820., 1850. pa 1880. i 1890. i u konzervativnim sredinama kakve su bile srednjoeuropske. U tim godinama od žene se očekivalo da stupi u brak nevina; ako to nije bila, nije bila bračno sposobna, nevjera žene kažnjavala se društvenim bojkotom, a muž bi ljubavnika izazvao na dvoboj. Ako bi ga ubio, bio bi osuđen po zakonu, a onda bi ga car pomilovao.

Javlja se niz romana o preljubu, Flaubertova *Madame Bovary*, Fontaneova *Effi Briest*, Ana Karenjina Lava N. Tolstoja, drama Henryka Ibsena *Das Puppenheim* i drugi. U tim književnim djelima preljubnica se opravdava kao žrtva bezosjećajnog muža ili društva, a brak se vidi kao društvena, politička i gospodarska ustanova, a ne kao *jedno meso* u smislu Isusove poruke. Taj građanski brak XIX. st. malo se razlikuje od braka kako ga je vidio apostol Pavao; razlikuje se ponajviše po tome što je brak sada država proglasila osnovnom ćelijom društva, on nije više kao u tradicionalnom društvu u nadležnosti Crkve i u sudbenom dosegu biskupa, nego u nadležnosti države i suvremenoga državnog zakonodavstva. I dok kritika braka u tradicionalnoj Europi nije bila poznata, sad kritika braka naprosto buja. Lav Tolstoj je u svojoj esejiziranoj pripovjetci *Kreutzerova sonata* opisao građanski brak kao brak koji muškarac i žena sklapaju po nalogu roditelja, a ne vole se pa onda neskladno žive. Muž sebi uzima slobodu, a ženu drži zatvorenu u kući. Žena se međutim sve manje boji muža. Supružnicima postaje neshvatljivo da čovjek ili žena mogu čitav život voljeti samo jednu ženu, odnosno jednog muškarca, pa oni danas žive u mnogoženstvu, odnosno mnogomužnosti. Žena mora biti majka da bi njezin muž mogao imati svoje ljubavnice, žena je sredstvo zadovoljstva. Djeca postaju smetnjom zadovoljstvu koje pružaju spolni odnosi, zbog čega je potrebna i sve potrebija kontracepcija, koja je bliska čedomorstvu. Djeca su dakle ili nešto što ometa zadovoljstvo ili nezgoda do koje dolazi u zadovoljstvu spolnih odnosa. Brak je borba spolova u kojoj muž postaje tiranin svoje žene, a žena mu se sveti svojom rasipnošću.

Zato se javila borba za emancipaciju žene s lijevim tradicijama, jer je položaj žene bio očito inferioran. Ona je mogla biti majka, dakle proizvođačica vojnika i poreznih obveznika, mogla je biti ljubavnica i ništa više. Emancipacija žene u Europi znači njezinu amerika-nizaciju, a to je zahtjev da studira, radi i bude na taj način jednaka mužu ili muškarcu. Emancipirana žena ne nastoji da bude lijepa, da se sviđa muškarcima, jer smatra da ima nešto više od stražnjice, ne trudi se da nađe muža jer smatra da se i sama može hraniti, i prije svega hoće da radi i da bude nezavisna. Dakako, žena koja rađa, ne može raditi ili može manje i slabije raditi.

U građanskome braku naći ćemo sve što će se naći u poslanicama apostola Pavla o braku, ali će se u tim poslanicama naći ono čega nema u građanskom zakonodavstvu – da muž mora ljubiti ženu onako kako Krist ljubi Crkvu. Brak nije samo zajedništvo tijela nego i duhovno jedinstvo. Takav je i brak Židova. K tome je kod Židova brak povlastica slobodnih ljudi, a Židovi su slobodni nakon bijega preko Crvenog mora. Brak je vrlo važan u judaizmu.⁶⁰ Ovdje valja spomenuti *Knjigu o Tobiji*, (6,17-22). Tu se čita da nas *libido* dovodi pod vlast đavla, pa u braku valja očuvati nazočnost Gospodina. Anđeo je savjetovao Tobiji koji se spremao na brak da tri dana provede u molitvi dok se đavao ne povuče; u trećoj noći Tobija će dobiti blagoslov Gospodinov, a onda će se oženiti u strahu od Gospodina i više će mu biti na umu ljubav prema djeci, a manje spolni nagon. Djecu će imati da umnoži Abrahamovo sjeme.

Brak XIX. st. je organ političke vlasti, vlast se izravno obraća ocu obitelji. On može zatražiti rastavu braka, a rastavljena žena gubi društvenu sposobnost, ona je izopćena. Ako žena ima ljubavnika i dobije s njim dijete, muž ga neće priznati i dijete dobiva status nezakonitog djeteta i time društvenu inferiornost. Samo muž može otvoriti bankovni račun, ne žena i djeca, osim sinova starijih od 24 godine. Obitelj je odgojna i obrazovna ustanova, otac obrazuje svoju obitelj obiteljskom knjižnicom i knjigama koje daje djeci da čitaju. Škola upotpunjuje odgoj u obitelji.

Brak dakle ulazi u krizu već pokraj XIX. stoljeća i ljudi izbjegavaju da ga sklope, radije žive nevjenčano, kako vidjesmo u povijesti otoka Drvenika.

---

60 V etom godu v Jerusalime. Rukovodstvo k pashalnomu sederu i pashalnaja aggada, novoj perevod na russkij jazyk i sostavlenije komentara Pinkas Polonskij "Makanaim", kulturno-religioznoj centr dlja evreev iz SSSR, Jerusalim-Moskva.

Thomas Mann pozabavio se pitanjem braka.⁶¹ Smatra da je u građanskom braku žena muževljeva služavka, brak je rudiment patrijarhalizma u građanskom mentalitetu. Jedan od oblika bijega iz građanskog braka je homoerotika kao drugarstvo u spolnosti. U Francuskoj, koja je zemlja galantnosti *par excellence* prvi je pisac zemlje homoseksualac (André Gide). Suvremeni čovjek želi osloboditi erotiku od korisnoga i misli na rasplod. Pojam ljepote i oblika ne potječe iz područja života, potvrda ljepote u spolnosti kritična je. Suvremena spolnost odnosi se prema životu s ponosom i melankolijom, duboko je vezana s pojmom smrti i neplodnosti. To je pojam erotike kod njemačkog romantičara Augusta von Platen-Hallermündea i njegovi stihovi o ljepoti i tko je vidi već je napravio korak prema smrti:

“Wer die Schönheit angeschaut mit Augen
Ist dem Tode schon anheimgefallen.”

Ljubav i smrt postaju kod njega erotski esteticizam i homoseksualnost jer im nedostaje blagoslov prirode i života, sloboda znači neplodnost, gubitak korijena, sve ono što se nalazi u braku, a to je trajanje, temelj, nastavak roda, odgovornost, ne postoji u homoerotici, divlji brak i slobodne veze suprotnost su vjernosti. Suvremeni čovjek nastoji istjerati pojam obitelji iz spolnog sjedinjenja, što je izraz orgijastičkog individualizma. Thomas Mann je u romanu *Smrt u Veneciji (Der Tod in Venedig)* izrazio taj Platenov odnos ljubavi i smrti. Thomas Buddenbrook i Aschenbach umirući su ljudi, bjegunci od životne stege i ćudorednosti, Dioniziji smrti. Brak kao pitanje vlasti i podvrgavanja nešto je zastarjelo, kao što je zastario patrijarhalno autoritativni odnos roditelja i djece. Zajedništvo tijela spada u sakrament braka, ali brak ne završava kad se kod staraca ugasi spolni nagon.

Platena, koji je malo živio, Thomas Mann opisuje kao starca od 35 godina. Za nj je ljubav put prema smrti jer na zemlji ne nalazi zadovoljenje, ljubav je za nj strelica ljepote. Tristan je u svojoj ljubavi postao zaručnik smrti, a Platen je kao pjesnik tužni vitez, sit domovine, mržnje i nezahvalnosti.

Ovdje valja spomenuti homoerotiku kao pojam nove zapadne ljevice. Prema Herbertu Marcuseu uloga obitelji postaje manje važna,

---

61 Služio sam se sa *Schriften und Reden zur Literatur, Kunst und Philosophie*, Erster Band, Fischer, 1968. Über die Ehe, Brief an den Grafen Hermann Heyslerling, str. 250-262, i Zweiter Band, August von Platen, str. 35-38.

a sukob otac-sin nije više model jer nezavisni obiteljski pothvat postaje nezavisnim osobnim pothvatom pa je brak sve manje jedinica društvenog sustava. Tehnika ukidanja individuuma izražava se u opadanju društvene uloge obitelji, koja više nije obrazovna ustanova jer joj konkuriraju masovni mediji, pa se pojavljuje sin koji sve bolje zna od oca. Pandora je žensko načelo putenosti, ona je ekonomski neproizvodna, ženska ljepota i sreća koju ona obećava kobne su u radnom svijetu uljudbe. Orfej je pobuna protiv uljudbe zasnovane na mučnom radu, dominaciji i odricanju od prometejskih likova, likovi Orfeja i Narcisa nerealni su. Sublimacija počinje s narcisističkim libidom koji zamjenjuje eros. U liku Orfeja uvijek se spajaju umjetnost, sloboda i kultura; ovaj pjesnik iskupljenja izmiruje čovjeka i prirodu, ne putem sile, već putem pjesme. Orfej je homoseksualac. Poput Narcisa, i on odbacuje normalni eros, ne radi estetskog ideala, nego radi potpunijeg erosa. Kao i Narcis, on prosvjeduje protiv represivnog ideala rasplodne spolnosti. Narcisov život je život ljepote bez cilja i zakonitosti s traženjem zadovoljenja u slobodnoj igri oslobođenih mogućnosti čovjeka i prirode. Preobrazba libida rezultat je društvene preobrazbe koji omogućuje slobodnu igru individualnih potreba i sposobnosti. Oslobođena spolnost odušak je od frustracije, eros i njegovo proširenje na trajne libidne odnose znači reorganizaciju industrijskog aparata, a transformacija rada u užitak središnja je ideja u utopiji Fourniera. Međutim, istinski produhovljena spolnost samo je homoseksualna spolnost udaljena od rasploda.⁶² Marcuse je na taj način homoseksualnost napravio pitanjem ljevice, a napao je srž kršćanskog učenja koje nam u Knjizi Postanka kaže da se moramo množiti i raditi u znoju lica svoga pa će nas Gospodin hraniti.

Na taj način nastala je uljudba smrti i svijet u kojem pučanstvo naglo raste u Aziji, Africi i Latinskoj Americi, a opada u Europi i Sjevernoj Americi, a ako ne opada, onda je to zbog useljavanja. Naša uljudba neće da vidi stvari onakvima kakve jesu, gleda stvari posredno. Kod nas se već davno zaboravilo da ženine grudi nisu zato da bi ih mogla pokazivati za pornografske publikacije, nego zato da doje djecu. Danas malo koja majka ima mlijeka za djecu. Zaboravilo se da ljudi imaju spolovila zato da se množe, a ne zbog zadovoljstva. Ako bismo tražili krivca, mogli bismo ga naći u etatizmu XIX. st., tom zlatnom teletu novoga doba. Brak je tisućljećima bio u

---

62 Herbert Marcuse, *Eros i civilizacija. Filozofsko istraživanje Freuda*, 21985., str. 91, 93, 145, 147-148, 152-154, 159, 179, 191, 192.

nadležnosti Crkve. Sa suvremenim Napoleonovim i austrijskim građanskim zakonodavstvom taj brak došao je u nadležnost države, država se otuđila od čovjeka, čovjek je za državu postao platiša poreza i vojnik i reakcija nije izostala – čovjek je odlučio umrijeti i nestati. Isus je postio u pustinji. Onda je došao đavao i kušao ga između ostalog i tako što mu je obećao vlast nad svim kraljevstvima ovoga svijeta ako padne i pokloni mu se. Nije li to i aždaja sa sedam glava iz Ivanove Apokalipse, slika suvremene države?

Ta država ubila je 75 milijuna ljudi u dva rata koja su bjesnjela u tamnom XX. st., komunizam je ubio 100 milijuna ljudi, fašizam 80 milijuna, ta država danas sudjeluje u krijumčarenju droga i oružja, u toj državi dramatično raste kriminal, njezina uprava kriminalizirala se. U toj državi, koja je nastala u prvoj polovici XIX. st. Crkva je odvojena od države, a ako bolje pogledamo država je istisnula Crkvu iz upravljanja državom.

Suvremena laička država koja se odvojila od Crkve stvorila je pojam građana drugoga reda. To su kažnjavani ljudi, prostitutke, izvanbračna djeca, Židovi, crnci, jezične manjine, ilegalni useljenici bez dokumenata i sl. Takvi neželjeni ljudi nisu poznati u tradicionalnoj kršćanskoj, islamskoj ili židovskoj državi, odnosno židovskoj zajednici. Ta država zna za grešnike, a grešnicima je otvoren put kajanja i pokore; Isus je došao na svijet zbog grešnika. U suvremenoj laičkoj državi grešnici se ne kaju, već zauzimaju visoka i dobro plaćena mjesta u državnoj upravi.

MARRIAGE, EMANCIPATION OF WOMAN, HOMOSEXUALITY IN HISTOIRY, LITERATURE AND PHILOSOPHY

Summary

This article is a review of sexual manners marriage in history of Mankind and in geographical relations. This fact was widely discussed in literature, philosophy and jurisprudence, now marriage and sexual manners are placed in a broad anthropological and historical frame. The history of marriage is also sketched and finally

the marriage as a problem of modern society. Emancipation of women and homosexuality rose to be a problem of the left and a form of leftist opposition to conservatism and etatism of the XIX. century.